

HUONO-OSAISUUDESTA JA KOULUTUKSEN KULLOISESTAKIN MARKKINA-ARVOSTA

RINNE RISTO & KIVIRAUMA JOEL (toim.2003). **Koulutuksella alaluokkaa etsimässä.** Suomen kasvatustieteellinen seura. 337 sivua.

Kirja on Suomen Akatemian tukeman tutkimushankkeen raportti, joka sisältää toimittajien laatiman johdantoartikkelin ja yhteenvetoartikkelin sekä neljä eri tutkijoiden empiirisiin aineistoihin perustuvaa raporttia. Tutkimustehtävänä on ollut tarkastella matalan ja puutteellisen koulutuksen osuutta yhteiskunnallisen aseman määrittäjänä Suomessa 1800 ja 1900-luvulla ja sitä, miten koulutuksen tarjoaminen on muuttunut yhteiskunnan velvollisuudesta kansalaisen kouluttautumisen oikeudeksi ja viimein velvollisuudeksi. Keskeisinä sosiaalipoliittisina käsitteinä ovat huono-osaisuus, syrjäytyminen ja syrjäytymisen riski eräänlaisina selitettävänä muuttujina ja pelkkä kansa- tai peruskoulututkiminto tai sen puuttuminen selittäväinä muuttujina. Siis varsin perinteinen problematiikka, josta luulisi löytyvän vain vähän uutta sanottavaa. Kuitenkin tuore pyrkimys on tarkastella koulutuksen merkitystä kulloisessakin yhteiskunnallisessa kontekstissa ja aikaperspektiivissä eli kalibroida koulutuksen käyttö- ja vaihtoarvo sen hyödyntämisen aikaiseksi ”valuutaksi”.

Kirjan nimi on ovela. Se viittaa samaan kuin Graalin maljan tai Liiton arkin etsintä: vahva traditio ja huhu (tässä tapauksessa Husen) väittää, että ala-

luokka on olemassa. Projektin tehtävänä on asemoida ja kuvailla se, jos se todella on olemassa. Kuitenkin projektin ongelmanasettelu (s. 8) pitää itseltään selvänä sen olemassaolon. Jos alaluokka on olemassa, loogista silloin on olettaa myös nietzscheläisittäin koulutuksellisen herraluokan esiintyminen. Tutkimuksen artikkelit päätyvätkin keskenään ristiriitaisiin johtopäätöksiin.

INFLAATIO SYÖ KOULUTUSTA

Varsin analyttisessä, vankkaan aineistoon perustuvassa ja teoreettisesti perustellussa artikkelissaan *Mikko Aro* ei vain tyydy toteamaan, että koulutuksen ostovoima on laskenut, vaan myös osoittamaan millä hierarkkisen koulutusjärjestelmän tasolla inflaatio on puraissut pahiten. Aron saamat tulokset ovat yllättäviä ja hypoteesin vastaisia: hyvinvointipuutteiden kasautuminen ei ole lisääntynyt koulutusekspansioon myötä, päinvastoin koulutusasteiden väliset erot ovat pienentyneet. Perusasteen koulutuksen arvo ei ole romahtanut, eivätkä vähiten koulutetut näytä pudonneen kyydistä elämän laatuun liittyvien tekijöiden perusteella arvioituna. Tosin syrjäytymisen riskit kasautuvat eniten huonosti koulutetuille. Eniten ostovoimaansa on kuitenkin menettänyt ylemmän keskiasteen ja alimman korkeasteen tutkinnot. Yhtenä syynä tulokseen saattaa olla se, että aineisto ei erotellut pelkän lukion ja ammatillisen keskiasteen

suorittaneita. Kun historiallinen panelitutkimus ei ole ollut mahdollista, Aro on vertaillut vuosina 1970, 1980 ja 1990 niiden sosiaalista ja koulutusasemaa, jotka näinä vuosina olivat 30–39-vuotiaita. Kymmenen vuotta lienee kuitenkin liian lyhyt aika koulutussukupolven määrittämiseen.

Marjo Nieminen taas artikkelissaan Köyhälistön koulutus 1880–1930-luvun Suomessa valitsee yhteenvetolukunsa otsakkeeksi Koulutuksellisen alaluokan synty ja päättyy sangen vahvaan johtopäätökseen, että jo 1800-luvun lopulla koulutus (?) muodostui yhdeksi keskeiseksi huono-osaisuuden määrittäjäksi. Päätelmänsä hän perustaa lähinnä virallisen koulutuspolitiikkapuheen (lait, asetukset, komiteamietinnöt, valtiopäiväasiakirjat) analyysin varaan ja sille havainnolle, että vaivaishoidon tukeen turvautuneilla luku- ja kirjoitustaidottomuus oli yleisempää kuin muulla väestöllä. Historiallisen katsouksensa Nieminen sitoo voimakkaasti koulutuksen sosiaalisuoritusfunktion ja modernin yhteiskunnan tarpeeseen muovata ihmisistä valtiokansalaisia sekä näin avautuvaan mahdollisuuden kontrolloida yksilöitä ja alempia luokkia koulutuksen avulla. Oppivelvollisuus tulkitaan kansalaisvelvollisuudeksi ja koulupakoksi.

Tämä näkökulma hallitsee muitakin artikkeleita. Rinne ja Kivirauma kirjoittavat ’koulupaholaisesta’ ja ’lapsirankureista’, jotka jahtaavat oppihaluttomia koululaisia.

Kansalaisen kasvattaminen kansallisvaltion tarpeisiin on toki keskeinen oppivelvollisuuden ja modernin koulujärjestelmän synnyn selittäjä mutta ei ainoa. *Margaret Archerin* mitattava tutkimus näkee koulutusjärjestelmän synnyn ja eriytyksen yhteiskuntaluokkien kampaipiluna vallasta. Yhteiskunnan muutos, jossa työnjako ja palkkatyöläistyminen olivat keskeinen tekijä, jätti lapset yhteiskunnallisesti tarpeettomana ryhmänä heitteille, mistä koulu heidät pelasti. Koulua voidaan näin pitää, niin kuin Heikki Waris tekikin, sosiaalipolitiikan välineenä yhtä paljon kuin lajitte- ja uusintamisvälineenä. Ei myöskään pidä unohtaa filantrooppisia ja valistusliikkeitä lapsen vuosisatoineen kansakoulun taustalla. Koulutusjärjestelmän synnyn tekee siis ymmärrettäväksi dualistinen ristiriita koulutuksen eli valtion ja tuotantolaitosten tarpeista huolehtimisen ja kasvatuksen eli yksilön tarpeista huolehtivan sivistämistä idealin välillä.

On luonnollista ja hyväksyttävää, että kun historiallista aineistoa tulkitaan sosiaalisen järjestyksen ja teknisen funktionalismin tai uusintamisteorioiden näkökulmasta, koulutuksen ”alaluokka” voidaan löytää ja identifioida. Mutta historismi tai kulttuurirelativismi teoreettisena lähtökohtana saattaisi päätyä aineistosta toisenlaiseen johtopäätökseen.

Mielenkiintoinen on *Kirsi Klemelän* artikkeli Valtionrautateistä koulutususkon varhaisena linnakkeena. VR alkoi näet vaatia kansakoulun suorittamista useimmilta työntekijöiltään jo 1800-luvun lopulta ja 1906 alkaen kaikilta palkollisiltaan. Mielenkiintoiseksi artikkelin tekee

pyrkimys mikrohistorialliseen otteeseen. Kun sata vuotta sitten toimineita on hankala haastatella, tutkija on tehnyt sekundaarianalyysin 1962 kerätystä aineistosta, jossa 1871–1927 syntyneet rautatieläiset kertoivat elämästään ja täydentäneet sitä VR:n arkistomateriaalilla. Kun kirjoittamista aikanaan ei mitenkään ohjattu koulutusmuisteluiden suuntaan, aineistosta ei kovin paljon saa irti. Artikkelin onkin enemmän tarkka kuvaus rautatieläisyydestä yleensä kuin vastaus projektin tutkimusongelmiin.

Sirkku Rautakorpi puolestaan paikantaa niukasti koulutetut tekstiilityöläisiin ja työttömiin. Hän tarkastelee koulutuksen näkökulmasta Barker-Littoinen osakeyhtiöön 1904–1925 työhön otettujen haastatteluja, jotka on tehty 1970-luvun alussa. Tätä aineistoa hän täydentää niiden tuoreilla haastatteluilla, jotka ovat tulleet työhön 1960- ja 1970-luvulla. Työttömän ääntä hän kuuntelee Työttömän tarina -kirjoituskilpailun aineistosta vuodelta 1993. Artikkelin on rakennettu sujuvasti eteneväksi juonelliseksi kertomukseksi, jossa koulutuksen kasvava merkitys yksilön elämänsäkaressa osoitetaan. Samalla kouluttamattoman riski ajautua yhteiskunnan marginaaleihin kasvaa.

HUONO-OSAISUUTEEN SYYLLISET?

Raportti käsittelee ikuista koulutussosiologista ongelmaa, onko huono-osaisuus ennen kaikkea yksilön puutteiden vai yhteiskunnan rakenteiden ja valtajärjestelmän syytä. Se on mielenkiintoinen ja tarpeellinen puheenvuoro tiedon levittäjänä, mutta tutkimuksellisesti se

ei juurikaan uutta esittele Aron havaintoa lukuun ottamatta. Tekstin huoltoa jäi kaipaamaan, mutta asia koskee yleensäkin seurojen ja laitosten julkaisemia raportteja, koska niillä ei ole teknistä työvoimaa raporttien viimeistelyyn. Murheellisen toteaman, että taistelu pärjätä-sanana yleistymistä vastaa on menetetty: jokainen kirjoittaa valitsee verbin ihan hyvän menestyssanan asemasta.

Mielestäni ei enää nykyään voi puhua peruskoulutuksen, jos sillä tarkoitetaan peruskoulututkimtoa, markkina-arvon romahtamisesta. Sille ei ole markkina-arvoa laskettukaan. Se on määritelty puhtaasti pohjakoulutukseksi, eikä koulutustaloudessa peruskouluikäisen oppivelvollisuusajalle lasketa taloudellista investointiarvoa ansaitsematta jääneiden tulojen muodossa.

Jos koulutuksellisen alaluokan etsimistä jatketaan, on kohdeeksi otettava ennen kaikkea maahan muuttajat. Silloin luultavasti päädytään tutkimushypoteesin kannalta paradoksiin: suuri osa muualla hyvin koulutettuja on sosiaali-indikaattoreilla mitattuna syrjäytyneitä. Paljon tutkimista riittää siinä mekanismissa, joka muuntaa koulutustuotokset niin huonoksi hyväosaisuudeksi.

Reijo Raivola